

Pokalbis su latvių poetu, vertėju

Janiu Elsbergu

Donata Mitaitė: Prašom pasakyti, kada ir kodėl išmokot lietuviškai?

Janis Elsbergas: Buvo taip: aš, kai man buvo apie 16 metų, norėjau tapti kalbininku ir folkloristu. Labiausiai domėjausi folkloru. Mano motina tada buvo Dubultuose, Jūrmaloj, rašytojų namuose. Ten vienas iš svečių buvo Viačeslavas Vsevolodovičius Ivanovas, kalbininkas, kultūrologas. Tada man atrodė, kad jis jau labai senas, virš 50 m. Jie kalbėjosi apie vaikus ir, sužinojęs, kad aš noriu studijuoti filologiją, Ivanovas paprašė, kad atvažiuočiau su juo pasišnekėti. Aš tik dabar suprantu, su kokia asmenybe kalbėjau, koks tai laimingas atsitikimas! Jis pasakė, kad filologijos studijas reikia pradėti nuo kalbotyros, todėl, kad tai – esminės žinios apie kalbą. „Latvijoje, – pasakė Ivanovas, – kalbotyros nėra, tik tai profesorė Marta Rudzite, bet... Jeigu nori filologijos rimtai, arba važiuok į Maskvą studijuoti pas mane, arba į Lietuvą – pas Zinkevičių.“ Aš pagalvojau: „Dieve, Maskva toli, rusų nemyliu, geriau...“ Tada ir pradėjau mokytis lietuvių kalbos iš vadovėlių, ir dar buvo Rygos lietuvė, kuri vieną kartą per savaitę mane mokė. 1987 m. vasario mėnesį buvau vienuoliktoji klasė, tada mano brolių nužudė.

D. M.: Ar Jūsų brolio mirtis kaip nors su KGB susijusi?

J. E.: Nežinoma. Tyrimas tęsėsi 3 metus. Mes žinome tik, kad tai nebuvo savižudybė ir kad tai nebuvo koks nors atsitiktinis dalykas. Jis nebuvo girtas, ir nebuvo kaip rašytojų name iš 9 aukšto iškrist. kažkas išstūmė. Bet kas ir kodėl, ar tai koks KGB siužetas, ar kas, to mes paprasčiausiai nežinome. Mano tėvas tiki, kad tai KGB pirštas, bet faktų nėra. Mes žinome, kad tai buvo nužudymas, bet tik tiek. Tada mano mamos nervų ir sveikatos apskritai būklė buvo tokia, kad aš galvojau, jog negaliu niekur į kitą respubliką vykti studijuoti, ją palikti; vienintelis sūnus ir t.t. Ji tikrai buvo labai silpna. Aš likau filologiją studijuoti Rygoje, bet lietuvių kalbos buvau jau išmokęs. Buvo toks moksleivių mokslinių darbų konkursas, rašiau apie kanibalizmą lietuvių ir latvių pasakose. Ėjau į Latvijos archyvą, buvau Vilniuje pas Bronislavą Kerbelytę, tautosakos archyve, ir žiūrėjau visus tuos variantus. Buvo labai įdomu. Gavau I prizą.

D. M.: O pažintis su lietuvių poetais iš kokių laikų?

J. E.: Praktiškai iš pirmo Poezijos pavasario.

D. M.: Kelintais metais tai buvo?

J. E.: 1992.

D. M.: O ką iš to Poezijos pavasario prisimenat?

J. E.: Mažai prisimenu. Mūsų buvo grupė, kuri važinėjo po kaimus ir mažus miestelius. Grupėje buvo Lidija Šimkutė iš Australijos. Aš daug bendravau su Anatolijum Nepokupnu iš Ukrainos, jis – profesorius ir poetas. Jis pažino Viačeslavą

Ivanovą. Prisimenu, kad ėjau su Nepokupnu, ir susitikome gatvėje Parulskį su kitu jaunu poetu. Sako: „Einam su mumis gert.“ Sakau: „Mes čia kalbamės.“ „O.k., duosiu tau knygą, ir eik tu su šituo...“. Pakui aš redagavau Parulskio romano „Trys sekundės dangaus“ vertimą. Man tai atrodo labai įdomus ir stiprus romanas. Patinka ir Parulskio poezija. Kada nors noriu sudaryti lietuvių poezijos rinktinę, mano kartos ir jaunesnių.

D. M.: Jūs – sudarytojas ir vertėjas?

J. E.: Toks projektas yra. Kol kas „miegantis“, pasyvus. Kartą paskaičiavau, kad esu vertęs apie 50 lietuvių poetų visokioms publikacijoms, skaitymams, projektams.

D. M.: Be abejo, Jūs daug prisimenate ir galite papasakoti apie savo mamos Vizmos Belševicos pažintis su lietuvių rašytojais.

J. E.: Ji susirašinėjo su Sigitu Geda, su Judita Vaičiūnaite. Ypač gerbė Vaičiūnaitę. Manau, kad pažįstama ji buvo su visais. Jai labai patiko Martinaičio poezija, labai gerai Marijus Čaklajis išvertė „Kukučio balades“. Tai vienas iš geriausių poezijos knygų vertimų Latvijoje.

D. M.: Ar ta knyga buvo skaitoma?

J. E.: Taip. Tada viskas buvo skaitoma, tarybiniais laikais reikėjo skaityti, nes nebuvo ką kita daryti. Ir poetų aplinkoje tai buvo įvykis. 1995 m. Sockholme buvo konferencija, skirta mano motinai. Ten tarp svečių buvo ir Martinaitis, buvo ir Voznesenskis – didelis renginys. Ji buvo Nobelio kandidatė.

Kai aš rašiau tą darbą apie kanibalizmą 1986 m. ir važiavau į Vilnių, į archyvą, ir mano motina kartu važiavo, nežinau, kodėl. Man buvo 17 metų, maniau, kad galiu vienas, bet ji važiavo kartu. Tada mes buvom ir pas Juditą Vaičiūnaite. Aš nežinau, ar motina dalyvavo kokiam Poezijos pavasaryje. Turėčiau žinoti, kadangi jos archyvas pas tėvą, bet aš atsakingas už tą archyvą, ir aš vienintelis žinau, kas ten yra.

D. M.: O lietuvių poetų laiškų ten yra?

J. E.: Yra. Sigito, Juditos, Rostovaitės. Po laišką ar du – kitų.

D. M.: Tai įdomūs laiškai ar dalykiniai?

J. E.: Tokie... Aš nesu visko skaitęs.

D. M.: Jie rusiškai?

J. E.: Rusiškai, taip. Man atrodo, kad tai neilgi laiškai, nors gal galėtų būti kokių nors įdomių akcentų?.. Didelių laiškų su kokiais nors atviravimais tai nėra. Tą aš būčiau pamatęs.

D. M.: Būkit geras, paaiškinkit man, nes aš pirmą kartą bendravau su vyresniais latvių poetais. Ir Lietuvoj visko būna, ir visko esu prisiklausiusi, bet vis tiek nustebau, su kokia neapykanta kai kas kalba apie Imantą Zieduonį. Ar galėtumėt tai kaip nors pakomentuoti? Koks Jūsų ar apskritai jaunesnių poetų santykis su I. Zieduoniu ir jo karta?

J. E.: Neseniai aš susidariau tokį požiūrį. Muzika, tarkim, būna vadinama akademine, klasikine ar rimtąja, ir estradine, arba pop. Labai retai, bet pasitaiko tokių kompozitorių, kurie dirba ir ten, ir

ten, ir kurių darbai suprantami ir plačiajai auditorijai, ir yra labai geri, matuojant akademinio standartu. Taip būna ir poezijoje, ir Imantas Zieduonis – vienas iš tokių poetų. Jis – tikrai geras poetas, bet jis ir populiarus, kaip pop poetas. Praktiškai iš dabartinių jis toks vienintelis. Mano brolis irgi buvo truputį ir ten, ir ten. Dar yra Mara Zalytė, bet ji labiau į pop pusę, į ją nelabai žiūri, kaip į rimtą poetę, bet ji labai populiari. Iš to gal viskas ir kyla. Ir tai, kad Zieduonis visada buvo labai geras diplomatas, tarybiniais laikais jis niekada nebuvo muštas. Jis netgi „įtartinais“ važinėjo po užsienį. Labai geri santykiai su valdžia. Atgimimo metais jis buvo vienas iš tribūnų. Tada jis tapo krikščioniu. Bet tame nebuvo falšo, viskas taip ir vyko.

D. M.: Sakykim, buvo tarybiniai laikai, dabar jų nebėra, kada nors ateis toks laikas, kai tarybinių nuodėmių niekas nebeskaičiuos. Ar išliks Zieduonis kaip poetas, kai nebebus skaičiuojamos nei to laiko nuodėmės, nei geri darbai?

J. E.: Išliks. Apie jį man patinka toks epizodas. Prieš 20 metų aš buvau jaunas, turėjau daug energijos, buvau tapęs Rašytojų sąjungos žurnalo „Vārds“ vyriausiuoju redaktorium. Zieduonis ką tik buvo išleidęs krikščionišką eilėraščių rinkinį „Viegli“ (*Lengvai*). Aš parašiau tokią labai ironišką recenziją, nes ten buvo daug negeros poezijos. Vieną dieną ateinu į darbą, Zieduonis sėdi prie mano stalo. Jis sako: „Klausyk, Jonukai, man nepatinka, ką tu rašai, bet man patinka kaip“.

D. M.: Čia jis apie tą recenziją?

J. E.: Taip, apie tą recenziją. Jis nežinojo, kad sėdi mano vietoj, tiesiog ko nors laukė ir atsisėdo. „Och, aš sėdžiu tavo vietoj...“ Atsikėlė. Jis buvo didelė asmenybė, labai daug padaręs ir vaikų literatūroj, ir eseistikoj. Su juo, kaip su Rainiu, kuris darė labai daug, prirašė silpnų darbų ir politiškai buvo keistų pozicijų, bet jo, Rainio, tiek daug... Ir su Zieduoniu panašiai. Jis toks didelis, kad užtenka visiems: ir kritikuot, ir beveik šventą daryt.

D. M.: O Janis Peteras?

J. E.: Jis paskutinius 20 metų jau pasitraukęs iš aktyvios veiklos ir jau nebeaktualus. Jis buvo įdomus, geras poetas. Pirmas jo rinkinys 1968 m. Didelė asmenybė ir geras poetas, RS pirmininkas Atgimimo laikais. Peteras buvo labai svarbi persona, deputatas Maskvoj, mūsų ambasadorius ir, kaip tokia persona, darė labai didelį įspūdį. Dabar ir apie jį, kaip apie Zieduonį, kalbama, kad jis irgi tarybinis.

D. M.: Taip, aš čia girdėjau ir apie vieną, ir apie kitą.

J. E.: Jis važinėjo po užsienį, buvo CK narys ir t.t. Sakytume – kolaborantas. Bet tai ne taip paprasta.

D. M.: O Jūsų motina su jais bendravo?

J. E.: Taip, jie buvo pažįstami su Zieduoniu nuo jaunųjų poetų laikų. Jie buvo jaunystės draugai. Ji buvo didelis autoritetas. Be to, buvo solidarumo jausmas. Buvo tokia nuomonė ir apie Zieduonį, ir apie Peterą, kad gal jie ir kolaborantai, bet jie niekada

latvių tautai nieko blogo nedarė, kad tai buvo tokia jų politika, gal ir reikėjo taip, gal ir ne. Bet jie neturėjo kokių nors blogų ar egoistiškų motyvų. Mes nežinome, bet turbūt niekas negalvoja, kad jie būtų rašę kokius nors skundus, dėl kurių kas nors būtų sėdėjęs ar panašiai. Apie juos yra paplitusi nuomonė, kad gal tai nebuvo gera politika, bet kad asmeniškai jie blogų motyvų neturėjo.

D. M.: Prašom papasakokit apie savo brolių. Apie jo ryšius su Lietuva, jei galite. Bet nebūtinai tik apie tai.

J. E.: Jis buvo 10 metų vyresnis. Aš su juos paskutinį kartą susitikau Dubultų rašytojų namuose. Tai mano 18 gimtadienio diena. Aš buvau nuvažiavęs dar kartą susitikti su Ivanovu, jam parodyti rašinį apie kanibalizmą. Ten buvo ir Klavas. Jis vertė Hugo romaną, rašė juodraštį ranka, nes kompiuterių dar nebuvo. Mes sėdėjom kavinėj su Ivanovu, jis atėjo, parodė, kad ranka tirpsta nuo to velnio Hugo (nuo rašymo). Jam tada buvo 28. Jis pradėjo rašyti, kai jam buvo 16. Mokykloj jis buvo chuliganas, krepšininkas Latvijos jaunimo rinktinėj. Tada jam buvo pradėję silpti akys, tada linzių dar nebuvo, su akiniais krepšinio nepažaisi, tai jis metė krepšinį. Jis ir fiziškai nebuvo toks inteligentas, kaip aš, jis buvo stiprus vaikas. Jis mokėsi specializuotoje vidurinėje prancūzų kalbos, nuėjo studijuoti, tapo prancūzų filologu, poezijos vertėju. Labai gera jo išversta Guillaume Apollinaire

poezijos rinktinė 1985. Nuo to laiko iki šiol tai geriausia poezijos vertimų knyga Latvijoje.

D. M.: Ar galėjo būti taip, kad jo darbas ar pažiūros neįtikėjo KGB? Ar galėjo būti taip susidorota su juo ar su Jūsų mama?

J. E.: Jis po universiteto 4 metus dirbo valstybinėje leidykloje „Liesma“, tada su „perestrojka“ atsirado naujas žurnalas „Avots“, rusų versija „Rodnik“. Klavas buvo vienas iš literatūros skyriaus redaktorių. Naujo žurnalo pirmas numeris – 1987 m. sausis. Jie turėjo problemų su cenzūra, bet žurnalas 1987 m. buvo labai avangardiškas ir politinių, ir istorinių dalykų žurnalas. Jame buvo galima ir rusiškai išspausdinti tai, ko Rusijoje dar nebuvo galima. Svarstymas: kas ir kaip? Gal kaip nors jo mirtis ir susijusi su tuo žurnalu, su „Rodnik“? To mes nežinome. Buvo daug vilčių, susijusių su žurnalu. Pirmą numerį jis dar spėjo pamatyti, ir viskas.

D. M.: O apie jo lietuviškas pažintis Jūs nežinote?

J. E.: Buvo pora įvykių. Klavas buvo Maskvoj, ten vyko Pabaltijo respublikų jaunųjų poetų ar bendri skaitymai, ar konferencija. Štai Donaldas Kajoko užrašyta knyga „Žeme kaip viršūnėmis“: „Klavui Elsbergui, prisimenant Maskvos dienas ir naktis. 1984 m. gegužės 20 diena“.

D. M.: Ką tai turėtų reikšti?

J. E.: Sėdėjo, matyt. Aišku, jie iš anksčiau buvo pažįstami, nežinau, ar skaitymai kokie buvo, ar reikėjo, kad jie verstų vienas

kitą. Klavas yra išvertęs porą Valdo Kukulo eilėraščių, ir jo „Raštuose“, kuriuos sudariau, yra vienas ar du Kukulo eilėraščiai, Kukulas buvo jo geriausias draugas. Jis man irgi patiko, su ta savo barzda buvo truputį panašus į Solženicyną.

D. M.: O taip, Lietuvoje tai irgi buvo pastebėta, bent jau aš kartą tai girdėjau RS salėje.

J. E.: Liko kelios lietuvių poetų Klavui užrašytos knygelės. Nieko daugiau. Nespėjo.

D. M.: Ar Jūs (mūsų šalys mažos) nejaučiate, kad į Jus žiūri būtent kaip į Vizmos Belševicos sūnų? Čia klausimas – ne kas Jūs esat, o kaip esat vertinamas? Tarkim, Jūsų atėjimas į poeziją.

J. E.: Aš dešimt metų rašiau pseudonimu todėl, kad pradėjau prieš 23 metus, pirmosios mano publikacijos 1990 m. Brolis buvo prieš 3 metus žuvęs, labai populiarus, ir dainos jo žodžiais buvo labai populiarios. Man reikėjo pseudonimo, kad nepainiotų, kad mano poezijoje neieškotų kokių nors aidų iš Klavo ar panašiai.

D. M.: Mano klausimas labiau buvo apie gyvenimą, o ne apie poeziją...

J. E.: Man buvo lengviau, nei kitiems, nes niekada nebuvo problemų ką nors išspausdinti todėl, kad iš manęs paimdavo bet ką: įdomu, ką čia sūniukas ar broliukas parašė? Aš visada galėjau rašyti taip blogai, kaip noriu, – vis tiek išspausdins. Buvo ta problema, kad aš – vienintelis sau kritikas ir redaktorius.

D. M.: O kaip motina reaguodavo į Jūsų eilėraščius?

J. E.: Normaliai... Ji labai gerai reagavo į mano pirmąją publikaciją, ir tai buvo impulsas rašyti. Bet kai išėjo pirmoji knyga su tais pačiais eilėraščiais, pasakė: „Ten nėra tokių labai blogų eilėraščių“. Tai buvo 1993 m. „Mama, tu gi sakei, kad tos publikacijos eilėraščiai labai geri. Aš nebežinau, ką galvoti.“ Dabar visa tai nebeaktualu, mano kitas gyvenimas, dirbu su muzika, rašau libretus, dainų tekstus.

D. M.: Tai Jūs irgi – ir klasika, ir pop?

J. E.: Aš dabar praktiškai – jau pop poetas. Man kompozitorius rašo muziką, aš rašau „ant“ muzikos. Toks mano darbas – melodija jau yra, reikia teksto.

D. M.: O „aukštoji“ poezija?

J. E.: Aukštoji poezija.... Aš jau praktiškai neberašau. Gal tai kada nors pasikeis, nežinau. Prieš 5 metus išleidau knygą, ir per 5 metus buvo viena publikacija, 10 eilėraščių. 2 eilėraščiai per metus – sunku save vadinti poetu. Daugiausia vertimai ir darbas su muzika.

D. M.: O ką verčiat?

Mano profesija – anglų filologas. Verčiu iš anglų, lietuvių, rusų, dar iš prancūzų. Iš lietuvių daug verčiau savo kartos. Man patinka Gintaro Bleizgio, Alvydo Šlepiko poezija. Nežinau, ar patinka Gintaro Grajausko poezija, bet ją lengva versti, esu išvertęs jo pjesę ir daug poezijos. Jurgio Kunčino „Tūlos“ fragmentus esu išvertęs, kai jis atvažiavo į prozos skaitymus, į festivalį. Vienas iš

mano projektų – kada nors išversti visą „Tūlą“. Knygų vaikam esu vertęs, Vytautą V. Landsbergį labai gerai priima latvių skaitytojai, esu išvertęs „Tinginių pasakas“, „Arkliai Dominyko meilė“, „Obuolių pasakas“. Dar išverčiau dvi „Skomanto“ serijos knygas, bet niekas čia tos serijos nepirko, tai nebeleidžia. Daivą Čepauskaitę, Ričardą Šileiką, Benediktą Januševičių verčiau.

D. M.: O Jus Benediktas vertė?

J. E.: Taip, mane vertė Benediktas. Jis mano pagrindinis bičiulis nuo antrojo Poezijos pavasario 1995 m., kai su juo susitikau, ir nuo to laiko daug bendrauju. Per Poezijos pavasarį daug važinėjom po miestelius, universiteto kieme buvo skaitymai, labai oficialu. Daug su Benu išgėrėm, o reikėjo skaityti. Benas, mano vertėjas, dingo. O ten Brazauskas sėdėjo... Rimtų prisiminimų nėra. Prisimenu, kaip aš į mikrofoną šaukiu: „Benai, kur tu dingęs?“ Jis taip ir neatsirado.

D. M.: Tai skaitėt be vertėjo?

J. E.: Taip, turbūt.

D. M.: Parluskį pažįstat gerai?

J. E.: Ne, aš skaitęs ir jo romaną, ir poezijos, bet asmeniškai – ne. Jis buvo truputį pažįstamas su mano broliu, tai irgi ryšys. Aš dabar likęs vienintelis lietuvių poezijos vertėjas. Prieš 15 metų būdavo poezijos dienos. Ar kas nors į Lietuvą važiuos? Ateina Skujeniekas, Majeuskis, Brūveris. Kas vers? Jei niekam iš jų nepatinka, tegu Janis išverčia. Ką jie palieka, aš verčiu. Dabar

Majevskis ir Brūveris mirę, Skujeniekas gyvas, bet nebeverčia Ir Daina Avuotinia verčia tik Justina Marcinkevičia. Bet aktualiems projektams aš likęs vienintelis. Dabar žinau, kad reikės versti porą publikacijų Kajoko: jis gavo Baltijos asamblėjos premiją. Bet Kajokas – vienas iš mano favoritų, tai labai gerai sutapo.

D. M.: O kodėl nebėra vertėjų? Kodėl jaunimui tai nebeįdomu, nebeaktualu?

J. E.: Aš nežinau. Niekas nėra išmokęs lietuvių kalbos tiek, kad galėtų versti. Prozos vertėjų yra. Brūverio dukros verčia. Bet poezijos... Brūveris buvo toks aktyvus ir toks fanatikas, kad ten buvo jo teritorija. Man liko tik mažas kampelis. Kai dar buvo Majevskis, tai visai nebuvo...

Pokalbį parengė, įrašė, išvertė, latvių poeta, vertėja Janī Elsbergą kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Donata Mitaitė.

Pokalbis įrašytas: 2013-11-16; iššifruotas: 2013-12-26; užrašytas: 2014-01-12.

Pokalbis autorizuotas: 2014-02-04

Pokalbio trukmė: 54 minutės ir 30 sekundžių.

Pokalbį šifravo, užrašė dr. Donata Mitaitė.